

NA KONÍCH ŠKODU ČINILI

Nymburští konšelé měli s čarodějníky v prvních letech 17. století hodně práce. V březnu 1604 před nimi stál Havel Jandulík mladší ze vsi Jíkve, poddaný Jana Albrechta Křineckého z Ronova. Byl stíhán pro neúmyslné zhárství, zběhnutí z panství, útěk z vězení, napomáhání k němu, krádeže a čarování. Z popisu posledního deliktu, který nakonec převážil, je zřejmé, že šlo o výrobu travičských prášků a o pověrečné praktiky běžně užívané v chovu koní. Při druhém útrpném výslechu doznal: *Když sme klisny pásli, bič Kubovi Tuzestálovi sme vzali a jej na prach na uhlí v hrnci pálili a do vody jej sypali a klisnám domácím píti z toho dávali. A Tuzestálovy klisny*

hned jísti nechtěly a schly. Po chvíli dodal, že čeledín Petr přinesl nějaký šat a kus železa nějakýho od bratra svého z Hradecka, abychom je pilovali a do studnic lidem sypali. Item vyznal, že ten Petr vzal sekaniny, co klisny nedojedly ze žlabu Tuzestálovi a ji do šatů dal a pod komín nad prskem do hlíny v šátku zavázanou zamazal. Item když potřetí stržen byl, vyznal: Že jsme k božím mukám pro hlínu s tím Petrem chodili a ji brali a do studnice ji sypali a dobytkové aby schly. A že jsme tomu Tuzestálovi do studnice sypali a tu hlínu sme sušili v hrnci v peci.

Havel Jandulík prozradil, že dobrým čarodějníkem je rovněž Václav Kemelka z Velkého Jeseníku, poddaný Zikmunda Smiřického ze Smiřic: *Chodil na krchov a bral z hrobů hlínu a sypal ji do studnice. A syn Tuzestála dobře o tom ví a jest jeho učení. Item když ten bič spálil i vohlav, ten Petr dával z toho svým klisnám pít, aby dubrý [!] byly a jiný hubený. Můž se to takto opraviti: Vody tekúcí proti slunci po vodě nabrati a zmýti tím klisy a vylíti zase po vodě, zase klisny dobrý budou. Městská rada pospíchala s Jandulíkovým procesem, protože podle zprávy rychtáře ve vězení onemocněl a s těžkostí živ zůstane. Dne 26. března na popravišti potvrdil své výroky a byl sťat.*

Na řadu přišel Václav Kemelka, který byl zřejmě předán městskému soudu v Kopidlně. Tam byl také popraven, měsíc po Jandulíkově exekuci. Tento delikvent při výsleších vyznal, že daleko větším čarodějníkem je Jan Špička z městečka Dobrovice, poddaný Henyka z Valdštejna. Řetězová reakce pokračovala.

Špičkovy vyznání v Nymburce (6.–9. června 1606) známe z výpisu ze smolné knihy datovaného 23. června 1609 a pořízeného pro potřeby Henyka z Valdštejna. Je pozoruhodné jak šíří záběru, tak i udáním řady společníků a vykreslením dramatických chvil v mučírně:

Léta 1606 v outerý po svatém Erazimu Jan Špička jsa přiveden pod řebřík a napomenuť od osob k tomu nařízených, od pana purkmistra, pánův, z kterých příčin jest se do těch míst dostal, totiž že zločinné vyznání v těžkých nepravostech od Václava Kemelky, kterýž své skončení za své zlé skutky léta etc. 1604 v pondělí po Provodní neděli při městečku Kopidlně nad Leštinou jest vzal, naň se vztahuje. Jan Špička tomu všemu odepřel, že on o ničemž nic neví a že jest on se vždycky dobře od své mladosti choval.

Jsa na řebřík dán a v tom náležitě napominán, aby příčina svého trápení nebyl, vždy při svém odporu stál, že nitčímž vinen není. Jsa z řebříku stržen a outřpným právem tázán, vyznal, že jest ho Jan Nežerka z Budiměřic navedl, když jest ještě malým pacholetem byl a on toho času za pohůnka, aby drahé boží tělo přijímal, je zachoval a jemu je přinesl. A když on toho učiniti nechtěl, že ho prával.

Item vyznal: Navozoval mne Jan Nežerka, abych v cizích marštalích sekaninu, co klisy nedojedí, bral a jemu, Janovi Nežerkovi, ji přinášel.

Item vyznal, že s pomocníky svými vykopali jedno nekřtěně, a bylo pachole, na krchově při kostele jesenským, kteréž bylo pastuchy z Jíkve. To že na čtvero rozřezali a ním se rozdělili. A každý z nás v marštali jednu čtvrt měl. A cizí žlaby že tím vytírali a klisny sušili.

Item vyznal, že jest hřívý a rousy kobylám řezali a své klisy podkuřovali a tím s jinými sobě opravoval, když kdo jiný jeho klisnám škodil.

Item vyznal: Mikuláš, syn Srníků z Velkého Jeseníka, když byl jeho otec kostelníkem, jemu klíče od kostela brával a spolu s ním do kostela chodil, štrápece od ubrusů z oltáře a od ručníků řezal a niti křížem z těch věcí vytahoval a klisnám je do štic pletl, a to proto, aby čerstvé byly.

Item tomu sem se od Jana Nežerky naučil, že on, Jan, z studnic vodu brával a s ní kobyly svůj mejval. Já sem s ním přítomen byl. A tu vodu do vrat jiným i mezi branky líl, kdo by to koliv přejel, aby kobyly jeho schly.

Item brávali jsme hlínu pod předními nohama klisen, na rozhraní jsme ji nosili a na téměř rozhraní jiné sme nabrali a do těch míst klisnám pod nohy sypali, aby čerstvé chodily.

Item vyznal: Vyloudili jsme kusem chleba psa ze vsi Velkého Jeseníka za humna na Novákova blíž háje, kterýžto pes byl Jiříka, podruha Koutského. Kemelka ho chytil a Martin, syn Janoušků, kyjem ho zabil a z něho srdce a lůno vyřezavši, vzali a na rozhraní spálil a ten prach děvečkám v pítí, aby po nás ostatí nemohly, jsme dávali.

Item vyznal: Chodil jsem s Kemelkou k nymburské šibenici a odřali jsme toho, kdo na šibenici visel. A vzali jsme z něho košili a uťali jsme mu pravou ruku a čtyry prsty u pravé nohy. A provaz jsme mu z krku sňali. A tou košili jsme žlaby i rukou vytírali, aby klisy žraly a tlusté byly. A provaz ten z krku sme do prostranků prostrkovali, též také i v chlebě klisnám dávali, aby těžné byly.

Item vyznal: Tomu viselci jsem lůno uřezal a kobyly ním jsem potíral, aby tlusté byly. A jest tomu přes 17 let.

Item vyznal: V sobotu po slunci šel jsem s Mikšem, synem Srníka, do kostela jesenského a klíčem zámek otevřel. A vzali jsme na oltáři ubrus a svíci. A tři tříštky jsme od stoličky, kde kněz kleká, uřezali. A tím jsme klisny podkuřovali, aby jim bylo k oužitku, což jsem také sám dělal.

Item vyznal: Kosti z kostnice jesenské jsme brali a pod stáním Koutckému a Chudovi jsme je zakopali. A byl jsem přítomen, když jsme je zakopali.

Item vyznal, že jsme hlínu na krchově jesenském, též také u božích muk na rozhraní brali a do studnic ji sypali a tím hovada sušili a trávil.

Item vyznal: Kemelka hřeb od šibenice nymburské přinesl a do žlabu sme jej kladli. Těž košili nečistou od děvečky majice, ní jsme žlab vytírali, aby nám kobyly žraly.

Item sekaninu jsme v cizích žlabích brali, co klisy nedojedly, ji jsme v komině věšeli a klisny ní sušili.

Item vyznal: Mikeš Kokrhavý, když sloužil u pana Václava Pergera, Jeho Milosti Císařské pana rychtáře, že jest koňům jeho kočovským škodil, u kterých sem já sloužil. A tež jednoho času, když sem za koňmi ležel, vřlil na mne nějakou vodu, takže jsem čtyři dni skoro neviděl. A potom sem k vodě na proud chodil a voči sem sobě vystřikoval, bylo mi lépe. S jinými pacholky se žrával. A já sem to několikrát pánu žaloval. A pán, povolavši nás před sebe, jemu i také nám o tom domlouval a říkal: Kokrhavý kochoutku! Kohoutku, budeš ty někdy kokrhát! Ale on na to nemnoho dbal. A což jsem tu koliv vyznal, to chci každému vůči mluvíti.

Item vyznal, že Jan Nežerka měl za svými klisnami troje boží umučení z božích muk na rozcestí. A já sem mu jedno ukradl. A nevěda, co mám s ním činiti, zahodil jsem je. Co jsem pak koliv zlého páchal, to vyznávám, že sem se tomu všemu od Jana Nežerky naučil.

Item vyznal: Mach Rokůsek, bratr Nežerků, měl truhličku věcí čarodějných, kterými čary provozoval a jsa v službě [ve] Vesci, že jsou mu od sedlákův pobrány. Také při něm devatero boží zachované týž sedláci vesecšti vzali. A to mezi sebou ututlali a na pana hejtmána to nevznášeli.

Item Šimáček, jako u Voříšků bejval zde v Nymburce, tomu mně také učil a sám se mnou to dělával. Vodu jsme z studnic brávali a devětkrát do dvírek, když sme své klisy umyli, jsme lívali. A kdokoliv to přešel, usechl. Ano, i rousy cizím klisám sme řezali a své kouřili.

Anno etc. 1606 v středu po svatém Erazimu Jan Špička jsouc přiveden k řebříku v přítomnosti těch, kterýž k vejvodu postaveni byli. Dotázka naň od osob vyslaných učiněna, zná-li se k tomu, co jest dne outerního na trápení, tež i po trápení vyznal a při tom-li svým oznámení toho zůstavuje, čili jest se rozmyslil.

Jan Špička oznámil: Páni milí, což jsem koliv mluvil a vyznal, to jest všecko jistá pravda a chci to svou duší zpečetiti, že jináčé není. Vtom Jan Nežerka, jsouc tu přítomen, promluvil: Což ty o mně, Jene Špičko, mluvíš? Jan Špička oznámil: Víš ty o tom dobře, Jene Nežerko, když jsem byl malý pachole a tys sloužil za pohůnka v Oškořínku u Řeháka, žes mne na to navozoval, abych s tebou k správě boží šel a tělo boží zachoval a tobě je dal. Ale já sem toho učiniti nechťel a ty si mne pro to i pral. A říkal jsi mi: Bude z tebe, šelmo, pohůnek! Nechceš se ničemuž učiti! A mně si přes kobyly házel. A já byl teház malý pachole. Těž také měl si troje boží umučení za klisnami z božích muk. A já sem tobě jedno vzal a nevěděuši, co mám s ním činiti, zahodil jsem je.

Item oznámil Jan Špička: Jene Nežerko, víš o tom sám dobře, že sem s tebou musel chodívati na ostrov voškořínský. A tus lapával klisy a já sem je tobě držeti musel a ty jsi jim rousy u nohy a hřívou, tež u štice křížem řezával a tím své klisy podkuřoval. A jiným si klisy sušil. Těž v studnicích cizích vodu bral, umyvoši své klisy, do dvorův cizích mezi vrata neb dvírka i také na cizí kobyly lil. A taks tím kobyly sušil. Těž sekaninu z cizích si bral a ní kouzľil.

Nežerka tomu všemu odepřel. Jan Špička oznámil: Mlč, jen mi Jene, mlč! Když ty budeš v těchto místech, povíš jináč. A on, Nežerka, řekl: Zachováť Pán Bůh. A Jan Špička řekl: Leč se vyplatíš!

Item oznámil: Mach Rokůsek, který v Svidnici za krčmáře byl, ten když byl [ve] Vesci za pohůnka, měl truhličku věcí čarodějných a ty sou jiní pohůnci na díle rozkradli. A tím se pronesl a některé věci od kata kupoval. A když o tom sedláci vesecšti zvěděli, ostatak od něho těch věcí čarodějných odňali. Těž při něm devatero boží tělo, kteréž přijímal, zachované, od týchž sedlákův nalezeno bylo a jest od něho vzato. A před panem hejtmánem to zatajili. Jsou-li ti sedláci živi, já nevím.

Item oznámil i to Jan Špička: Jene Nežerko, pomniš-[l]i na to, když si byl [v] Voškořínku u Řeháka za pohůnka, že jsi Zajíčkovému bratru Martinovi, který nyní v Chvalovicích jest, vosum klis a devátý kuň umoril skrze řezání rousův, neb sem toho dobře povědom.

Jan Nežerka tomu odepřel, že to žádná pravda není. Jan Špička oznámil: Páni milí, jest pravda, smím to svou duší zpečetiti. A ty, Jene Nežerko, když v těchto místech budeš, v kterýchž sem já nyní, povíš jináč, neb co mluvíím, mluvíím pravdu, smím to svou smrtí zpečetiti. Nežerka řekl: To žádná pravda není, abych já měl klisy mořit! Zachováť mne Pán Bůh.

Item oznámil: Při rozrušení vykopaného z hrobu díleťe byli jsme čtyři: Petr Kozlů, Kemelka a já, k tomu se znám; tež Kuba Mrňák, který krčmářem v Budiměřicích. Co sme tím činili, prve sem oznámil.

Item Jan Špička Mikolášovi Srníkovi z Velkého Jeseníka vůči mluvil: Ty si, Mikši, dával klíče od kostela Kemelkovi, jakž mi Kemelka pravil, ač já, aby ty bral, nevím. A co se tam činilo: Od ubrusův štrápcie řezali a niti křížem tahali, tež i z ručníkův a do štíc klisnám dávali. Ty o tom dobře víš. Mikeš odpíral a oznámil, že o tom nic neví. Ani klíčův žádnému nedával, leč by on, Kemelka, otci jeho je ukrásti měl. Jan Špička při svém vyznání toho zůstavoval, že jest to od Kemelky slýchal, že Mikeš jemu těch klíčův půjčoval a dal.

Item Jan Špička k vejvodu postavenému Martinovi, synu Janouškovu, vůči mluvil: Ty, Martine, víš o tom dobře, že si panskému statku dosti škodil. Klisy jsi panský mořil, tež Pildovi a navedši Dýkala, aby ti od kobyľ Pildových sekaninu a jiné věci nosil a řemeny od vohlavi řezal. A pravil

jsi, že mu dáš peněz dosti. Těž si prst' z krchova do studnice panské sypal. A to jest věrná pravda, chci na tom umřít. Martin při svém odporu stál, že to žádná pravda není. Špička oznámil: O panských klisách nevím za jisto, než tak bych řekl: Kdyžtě to jiným sedlákům činil, že to činil i pánu.

Item Jan Špička Martinovi vůči mluvil: Martine, víš o tom, žeš ty toho příčina byl, vylouzení toho psa. A tys ho zabil a srdce z něho vyňal, též lůno mu uřezal. A to ste na rozcestí spálili a děvečkám ten prach v pití dávali. Mně ste také téhož prachu dali, ale já sem ho k ničemu neužíval. Martin odpíral. Jan Špička oznámil: Ty si to, Martine, i s Kemelkou, též s Peterkou činil. A já sem toho činiti nechtěl, a ty si mi mluvil: Šelmo, bude z tebe pohůnek vždy. Martin při odporu svém stál. Jan Špička i toho doložil: Mlč jen, Martine! Zdalíž o tom nevíš, že si klisám rousy řezal na cizích dvořích, totiž v Pildovém dvoře! A hnůj si bral a tím si klisy své kouřil a cizí klisy tím sušil. Martin tomu všemu odepřel. Jan Špička oznámil: Jináč budeš mluvit, když se do těchto míst dostaneš. Co mluvím, že jináč není, chci to svou duší zpečetiti.

Item Jan Špička i toho doložil a k tomu se přiznal, že toho visalce na nymburské šibenici visícího spolu s Kemelkou uťal a ty věci od něho spolu že sou vzali, což jest předešle v svém vyznání vyznal a k čemu jsou toho potřebovali, že jest oznámil. K tomu přiloživši, že Jan Nežerka od viselců měl jest zuby a je do škopka kládal a z nich klisy napájel. Kuba Mrňák, krčmář, jemu to od šibenice nosil a mně říkal: Přivři šelmo dveří, ať přijde slepice a zabijem slepici nebo dvě. A jak mi poručil Nežerka, já sem tak učinil, že sem slepici nebo dvě, jak mi se kdy trefilo, zabil. A on, Nežerka, je Kubovi neb i jiným, kteříž mu takové věci nosili, to dával.

Item oznámil: Kostí brali jsme z krchova. Ty sme zakopávali pod přední nohy klisám, totiž Kouteckému a Chudovi, Kemelka a Peterka. A tím jim klisy mořili. Byl sem přítomen, vím o tom dobře, ale já jsem toho nečinil.

Item vyznal: Pozapomněl sem předešle, že Kuba Mrňák, krčmář, který v Budiměřicích jest, ten týž prst' na krchově bral a do studnic ji cizích sypal a kobyly tím mořil. I také sekaninu do komínů dával a tím klisy a koně sušil. A když tu sekaninu z komínu vzal, zase své klisy ní kouřil.

Item Šimáček, jak u Voříšků, zde v Nymburce sluhovával a nyní slouží v Českém Brodě, ten mně také tomu učil, abych klisám aneb koním rousy řezal, též vodu z studnic bral a tím cizím koním a klisám škodil.

Item Jan Špička vyznal podle předešlého vyznání, vůči mluvil Mikšovi Kokrhavému: Ty, Mikši Kokrhavý, panu Václavovi Pergerovi na koních škodu si činil. A kdys chtěl, aby koni žrali, tos způsobil: V marštali za koňmi z hovad umrělých kosti si páčil. A když jsme my se tebe ptali, nač to páliš, oznámils, že tím budeš německé myši vyhánět. A vtom, když

Havlíček, pohůnek z marštale vyšel, tehdy ty, Mikši, si toho prachu do stírky mezi sekaninu nasypl a koni hned jísti nechtěli, jako by jim ústa zamkl. Těž věchty pod předními na stání nohami koním brával a je v pece sušoval. A my sme o tom nic nevěděli, až nám kuchařka Anna pověděla, kteráž s Havlem dobře byla. A tak, když si chtěl, aby jiní koni jedli, tehdy si tím věchtem, kterýs od pece vzal a velkou svíci [v]oskovou, kterou si za koňmi měl, tím dvěm toliko svých koní i také měchačky a žlaby potřel, zase ihned naše koně jedli. Mikoláš Kokrhavý tomu odpíral. Jan Špička oznámil: Co mluvím, mluvím pravdu, smím to svou duší zpečetiti. Těž oznámil: Jednoho času jsi také na mne nějakou vodu vylil, když jsem za koňmi svými ležel. A já sem ihned na oči neviděl, až skoro za čtyry dni, až jsem na proud chodíval a voči sobě vystříkával. A vždyckys se s pacholky vadil. Pán náš, zvěděvši o tom, že ty se s námi žereš a vadiš, nás před sebe nahoru povolal a napomínal, abychom toho zanechali a každý své práce hleděl. A tobě ještě pán řekl: Kokrhavý kohoutku! Kohoutku, budeš ty někdy kokrhati! I toho Jan Špička doložil, že nebožka paní Dorota Pergerová jednoho času jdouce dolů nákou slitinu přešla a přeševši, jak to spatřila, ihned na sebe naříkala. A že žádný jiný jí toho neučinil kromě ty, mluvila. Neb se jest to stalo toho dne, když jest na mne tu vodu vлил. Kokrhavý tomu všemu odpíral, že to žádná pravda není, aby darmo nemluvil a nelhal. Jan Špička oznámil: Mlč jen, jistá pravda! Když ty se sem do tohoto místa dostaneš, budeš jináč mluvit. Kokrhavý oznámil, že se toho nebojí.

Jan Nežerka žádal podle práva, složívše, což náleží, aby k Janovi Špičkoví podle práva outřpně přikročeno bylo. Povoleno od práva. Jan Špička jsa na řebrík od mistra popravniho dán a z něho stržen a právně tázán, oznámil: Co jsem předešle mluvil, ještě mluvím, že jest mne tomu Nežerka naučil. A co sem koliv na něj předešle vyznal, to svou duší zpečetiti chci.

Podruhé jsa dolů stržen, oznámil: Páni milí! Jináč mluvit nemohu, by mne měl ihned na prach spáliti, než co sem prve vyznal, že jest mne tomu Nežerka učil a mne na to navozoval, svou smrtí to tvrdím.

Jan Špička jsa potřetí dolů stržen a podle práva tázán, oznámil: Však na tom chci umřít, co sem mluvil před trápením, na trápení i ještě mluvím. A to duší svou pečetím, že jináč není. Když ty budeš v těch místech, jináč povíš!

V pátek po svatém Medardu Šimáček, jsouc k vejvodu tu, kdež náleží, postaven. Když mu v přítomnosti Jana Špičky, co naň vyznal, přečteno bylo, tomu Šimon odpíral. On pak Špička vůči mu mluvil, že ho těm čárům učil a k braní té sekaniny navozoval. K tomu také, že Šimáček žlab u Hlavů něčím natřel a koni jísti hned nechtěli, až jeden z nich umřel. A pan Matyáš jinam koně do jiné marštale převéstí dáti musel. K tomu vodu že

brával, své koně myl a potom mezi vrata lil. Kdo to přešel, že usechl. Také že Šimáček s ním, Špičkou, v Jeseníku u Kotka sloužil.

Léta 1606 v pátek po svatém Medardu Jan Špička jsa ortelován a na místo popravištné přiveden. A když podle náležitosti napomenutí přijal a dotázka naň učiněna byla, co jest před trápením, na trápení i po trápení vyznal, na tom-li chce umřítí a svou duši a smrti to zpečetiti. Oznamil, že to všecko své vyznání na svou duši bere a na tom že umřítí chce. Vtom Mach Rokůsek jemu řekl: Můj milý Jene, neber mne na svou duši. A on pověděl: Ó Machu, co si ty velký hříšník, ty pro své zlé skutky a hříchy nejsi hoden, aby před mnoha lety na světě živ byl. A že prosí pro Boha, aby to vyznání jeho pánu v známost uvedeno bylo, aby Jeho Milost pán ráčil se k tomu přičiníti, aby všickni jeho tovaryši, na něž se vyznání jeho vztahuje, podobně jako i on ztrestáni byli.

Naposledy, když již měl Jan Špička konec svůj bráti, Vondřej Chebďovský předstoupiv, ještě jeho napomínal a dosti příkře z strany Jana Nežerky, aby na něho nelhal, že jest dobrý člověk, se domlouval. Ale on vždy na svém stál a řekl, že na tom na všem umírá a svou duši to pečeti. A tak jest podle zasloužení a ortele naň učiněného tímto způsobem popraven: Nejprve jej popravce po hřbetě dřel, potom od pravé nohy mu prsty odřal, dále pravou ruku mu uřal. A roztáhši jej na čtyry koly, přirození uřezal, život otevřel, srdce utřhl a naposled na šibenici i s drobky jeho do košile jeho zavázanými rozvěšl. Stalo se léta a dne svrchupsaného.

HNĚV SVŮJ PRONESLA

V únoru 1606 zahájili dlouholetý a prestižní soudní spor dva šlechtici, Baltazar Robmháp ze Suché a na Kopidlně a Václav Kapoun ze Svojkova a na Bartoušově, a to pro trestné činy svých poddaných. Nejprve přivedl Kapoun na kopidlenskou radnici Dorotu Kryštofku ze vsi Bartoušova, která navedla svého syna ke žhářství a sama spáchala několik deliktů včetně čarodějnictví. Tato žena skončila na popravišti koncem května 1606.

Její vyznání dalo podnět ke stíhání dalších osob. V červenci tvrdil Vít Hubatý z Rožďalovic, Robmhápův plnomocník, že jednou v noci přišla Kryštofka s Kateřinou Vítkovou z Bartoušova k Dorotě Novotné do Pševsi a Kryštofka kázala (rače odpustiti) hoven krav-

Ze života čarodějnic

ských vzáti, pravíc, protože se na ni hněvá. A když do dvoru přišly, krávy že jsou ležely na dvoře. A těch lejn že jsou vzaly do fěrtochu a nesly je domů a pod svou másnici vložily, aby se jim brzo stlouklo, pravíc, komu to vezme od krav, že se jim stlouci nemůže a jim že se stloukalo, tak jako (račte odpustiti) hovna jsou v hromadě, že se máslo sejde a že jsou ho moc natloukly. Více ještě této Dorotě Novotný činily, natloukši skla a prachu z nějakého koření, nařezavši jako prst, však že ho jmenovali neumí, totiž ta nebožka Kryštofka, než tato Vítková, že ona dobře o něm ví a že jsou to ony obě spolu jí, Dorotě Novotný, sypaly spolu do koryt kravám, telatům a v hříběcí marštalí, a to proto že jsou činily, aby jí poměly a střeva aby se jim pořezaly...

Trestní řízení se protahovalo, termíny a odklady se střídaly, pro jejich nedodržení ze strany obviněné přišlo na řadu i stanné právo jako výjimečné opatření. V létě 1609 se Vítková konečně zbavila vězení, když se za ni zaručili s povolením její vrchnosti rukojmí pod vysokou částkou šesti set kop míšeňských, nařízenou pražským apelačním soudem. Tato žena se dostavila na radnici v září a znovu opakovala, že Kryštofka byla poněkud vyšinutá, vždyť dostala vlastního syna do katových rukou a sama se chtěla oběsit v keteňském háji. Vedle své *d'ablem posedlé zoufalosti* myslila, *byuši vždyckny s touto Kateřinou v hněvu a kyselosti pro svou nezbednost, aby ji aspoň při svém ohavném skončení zkaziti, o poctivost i o hrdlo připravit i tudy svou zlost nad ní provésti i vymstíti se mohla, na ni z pouhé nevážnosti křivé a nepravé věci mluvila, čehož jest nikdy tato Kateřina Vítková s ní nepáchala, nýbrž vždycky, kdekoliv byla, dobře a poctivě chovala. A poněvadž pak na důvod toho svého falešného vyznání táž Kryštofka zlé paměti toho zjevně doložila, že by všechny chalupnice bartoušovské na Vítkovou nařikaly, s přísahou Pánu Bohu, že by jim ona, Vítková, na dobytku škoditi měla, to že pouhý klam a lež na ni mluvila, tímto průvodem to její nepravé vyznání, dá Pán Bůh, se přemoci může.*

Své vyjádření podpořila výpověďmi patnácti svědků. Ti shodně konstatovali, že se Kateřina Vítková vždy příkladně chovala jako šafářka i jako podruhyně. O Kryštofce ovšem nedovedli říci nic dobrého. Připomněli také její výrok, kdy z *té své zoufalosti zjevně proti této sobě [Vítkové] hněv svůj pronesla a těžkou pohružku učinila, když (prej) na kata půjde, že ji doma nenechá...* Nicméně proces pokračoval i v roce 1610 hlemýždím tempem, protože jej bartoušovská vrchnost i Kateřina Vítková záměrně blokovaly bez ohledu na rukojmí a jejich příslib. Vzhledem k tomu, že *Václav Kapoun na podržení práva a spravedlnosti druhé strany jalovejmi psanými a pří-*

činami právo zaneprazdňoval, vše směřovalo k dalšímu stannému právu. Je jistě škoda, že nám dochované prameny neumožňují poznat celý průběh procesu.

PRONÁSLEDOVANÝ SEDLÁK

Jan Mandelík, jinak Nežerka, sloužil na sklonku osmdesátých let 16. století jako pohůnek u sedláka Řeháka ve vsi Oskořínku. Předpokládáme, že se dobře oženil a s využitím dědických podílů se stal osedlým sedlákem ve vsi Mečíři. Odtud se přestěhoval v prvních letech 17. století do Budiměřic, kde zakotvil. Zemřel zřejmě v roce 1624, neboť tehdy převzal hospodářství jeho syn Šťastný. Kromě něj měl Jan Nežerka ještě dva syny a dvě dcery. Ve zralém věku stál několikrát před městskými soudy, aby od sebe odvrátil podezření z čarodějnictví. Již víme, co o něm prohlásil Jan Špička. V červenci 1606 byl v Dobrovici upálen pro stejný delikt Jan Čulík, který považoval Nežerku za iniciátora skupiny středočeských čarodějnů a svého učitele. O pár měsíců později soudili dobrovičtí konšelé Nežerkova bratra Matyáše (Macha) Rokůska. Ten rovněž obvinil Nežerku z čarodějnictví a své výroky potvrdil i na popravišti, kde jej kat vpletl do kola. V Dobrovici byla v té době vyšetřována i Anna Brokajka, jež také vyznala na Nežerku. Její proces byl posléze odložen na neurčito.

Vzhledem k tomu, že šlo o poddané tehdejšího hejtmana boleslavského kraje Henyka z Valdštejna, usiloval tento šlechtic o uvěznění a potrestání Jana Nežerky, což se mu zčásti podařilo. On si však dokázal získat přízeň vrchnostenských úředníků poděbradského panství a potažmo i České komory. Jejich přičiněním brzy opustil nymburské vězení. Vzápětí požádal komoru, aby mu umožnila odvod nevinu. S tím komorní úředníci přirozeně souhlasili a určili k tomu neutrální prostředí městského soudu v Českém Brodě. Tam se Nežerka dostavil v červenci 1607. Chytře zdůrazňoval rozpory ve výpovědích popravených čarodějnů a svědecky dokládal svou dobrou pověst. Svoji váhu mělo i Nežerkovo prohlášení, že mu Špička před svým uvězněním pomstychtivě vyhrožoval. Došlo ale též na mučení, které Nežerka stateč-

ně vydržel. Z toho důvodu jej českobrodský soud prohlásil svým rozsudkem ze 13. července za nevinného. Zároveň byla osvobozena i jeho manželka Anna. Toto rozhodnutí ovšem pobouřilo Henryka z Valdštejna, který se odvolal k apelačnímu soudu a v říjnu 1608 dosáhl zrušení rozsudku s tím, že se Nežerkova vyšetřování nezúčastnila žalující strana.

V říjnu 1609 se v kopidlenské mučírně rozpovídal Jan Kočí, poddaný Jana Albrechta Křineckého z Ronova, vyslýchaný také pro čarodějnictví. Ani on nezapíral své styky s budiměřickým sedlákem Janem Nežerkou. Ten *když jen zvěděl, že kdo nekřtěnátko mrtvé zakopal, je ihned vykopat a prachy z něho dělat, k čarům svým jich užíval, ano též prachu tolikéž jemu, Kočímu, že jest dal a čarovati ním jest učil. Item Nežerka s Annou Brokajkou že jej učil, aby bral ráno z lidských obilí rosu a své obilí aby ní kropil, že bude míti plivnější obilí nežli jiní. Item že Nežerka má nějaké brouky, jež jmenuje filousy, které posílá ve jménu čerta do lidských stodol a ti mu po několika zrneck obilí přinášejí a že jest mu jich šest párů dal a Anna čtyry páry. I když jest je tak poslal, že jsou mu také obilí nosili.* Hejtman boleslavského kraje Jan Albrecht Křinecký píše 29. října 1609 českému zemskému sněmu: *... nějaký Jan Kočí, člověk poddaný můj, pro své nešlechtné skutky a kouzla, skrze kteréž jest mně přes sedesáte kusů dobytka koňského umořil, ku právu útrpnému při práve města Kopidlna podán a jsouce útrpným právem tázán, tu jest také některé neslušné a podobné věci na Martina Janouška ze vsi Velikého Jeseníku, člověka poddaného mého, vyznal a takové své útrpné vyznání smrti svou stvrdil.* Dodejme, že se Kočího exekuce uskutečnila 31. srpna.

Před popravou Martina Janouška (9. října) došlo ke konfrontaci s Nežerkou za mimořádných okolností. Poděbradský hejtman Mikuláš Klusák z Kostelce jej vyslal do Kopidlna s téměř stovkou ozbrojenců, kteří zabránili jeho zatčení. Tato akce proběhla neobvyklým způsobem pomocí prostředníka, protože Nežerka na voze zůstával a toliko s týmž Martinem Janouškem skrze přítele svého, chtěje jeho rozpakovati, mluvíti dal. Proti postupu poděbradského hejtmána protestoval Jan Albrecht Křinecký zmíněným dopisem zemskému sněmu. V jeho závěru požaduje, aby *Jan Nežerka ku právu útrpnému tu, kdež na něj vyznání zločinné stvrzeno jest, podán byl a což by mu právo našlo, to také trpěti povinen byl.* Současně zdůraznil: *... nebude-li od Vašich Milostí toho časně opatřeno a té věci spomoženo, ouřad ten zemský a povinnost hejtmanův krajských tak zlehčen bude, že na něj žádný nebude nic dbáti. Ale že v tom na toto mé ohlašování paměl máti a té věci z uvázení svého pomocni býti ráčíte, k Vaším Milostem té naděje sem.* Byl to ovšem jen hlas volajícího na poušti.

Uplynulo několik let. Čarodějnictví Jana Nežerky oživila Anna Brokajka, popravená v březnu 1615 v Dobrovici zostřeným zahrabáním zaživa. V té době měl Henryk z Valdštejna vedle stíhání čarodějníků na svém panství i osobní problémy. Ve své dobrovické tiskárně dal vytisknout protihabsburský spis pražského prokurátora Václava Magrle ze Sobíšku. V průběhu vyšetřování této aféry nechal Valdštejn tajně popraviti nepohodlného svědka, tiskaře Ondřeje Mizeru. Z vraždy se měl zodpovídat před zemským soudem, a tak požádal císaře Matyáše o milost. Tu sice získal, avšak současně musel za svou svévoli zaplatit i pro něho vysokou pokutu (50 000 zlatých) a navíc poskytnout nemalé úplatky zemským úředníkům.

V květnu 1616 byl v Dobrovici vyslýchán Zikmund Satalický, který udal jako čarodějnické spolupachatele jak Jana Nežerku, tak další poddané poděbradského panství, mimo jiné i Nežerkova pacholka Vaška Nádvorníka. Dobrovický soud, v jehož pozadí stál dávný Nežerkův pronásledovatel Henryk z Valdštejna, usiloval o předvedení obviněných z uvedeného panství. Jeho nový hejtman Jan Obytecký z Obytec měl podle nařízení České komory poslat s Nežerkou do Dobrovice i svého purkrabího a fišmistra Ondřeje Chebďovského, který měl pečovat o sedlákovu bezpečnost. Současně dal Nežerku předběžně uvěznit. Chebďovský ale zřejmě již nemínil jej zastupovat, a tak se měl této funkce ujmout nymburský měšťan Pavel Herynk. Ten ovšem odmítl jet do Dobrovice, kde se mu *prý pohružka činí, a zdůrazňoval, že nemusí Nežerku zastupovat, protože mu to nikdo kompetentní nenařídil.* Česká komora znovu vstoupila do procesu a navrhla Valdštejnovi, aby postoupil delikventa Satalického nymburskému soudu. Ten s takovým řešením souhlasil. Přízeň komory vůči Nežerkovi se projevila i v její žádosti adresované nymburské městské radě, aby v případě budiměřického sedláka postupovala s největší ohleduplností.

Pětadvacátého června byl Satalický mučen již v Nymburce. Při konfrontacích jen opakoval své výpovědi proti Nežerkovi a dalším čarodějníkům. Tak třeba popsal cestu k poděbradské šibenici: *Nežerka uvázal sobě na tyčku nůž a uřezal ním toho visalce a vzal ten provaz z toho visalce na šibenici poděbradský. A Nežerka sám ten provaz pátil a prach z něho dělal. Item též uřezali sme u Nymburka jednoho visalce z šibenice s Janem Nežerkou a s Vaškem Nádvorníkem. To bylo loňského roku, Nežerka mu uřezal ruku a košili z něho svlékl a já z toho visalce vzal sem provaz.* Podobně vypovídal také o výpravě ke kopidlenské šibenici. Počátkem července skončil život Satalického na nym-

burském popravišti. Městský soud rozhodl o zostřeném trestu smrti, totiž aby byl třmi šnyty na hřbetě dřev a když by jemu hnáty kolem zlámány byly, aby do kola vpleten a s ním do povětrí vyzdvížen byl.

V té době se uskutečnily i výslechy Nežerka čeledína Vaška Nádvořníka, který svého hospodáře osočil z čarodějných praktik s částmi těl oběšenců i mrtvých novorozeňat. Nežerka reagoval slovy: *V hrdlo lžeš jako pes. Prve jsi učinil závazek, že na mě nic nevíš. K druhému artikuli, když Vašek též se přiznal, Jan Nežerka řekl: Páni, já tomu odpírám. Ty, Václave, lžeš jako i ten Zikmund, zrádce, lhal a činí te mi křivdu. V tomto duchu konfrontace pokračovala. Nádvořník nezměnil svou výpověď ani na popravišti, přestože se na něho Nežerka obrátil: *Můj milej Václave, prosím tě, nenechávej mě na své duši, však mi činíš křivdu. Vašek odpověděl: Kam to máme dáti, když on, Zikmund, na nás jest umřel. A co se nám děje, nechť se tobě děje. Co [sem] mluvil, na tom chci umříti. Vzápětí byl Nádvořník stát.**

Henyk z Valdštejna marně protestoval proti zásahům České komory do činnosti nymburského soudu. Ten v srpnu konstatoval, že Nežerkovi nemá být dovolen již žádný další odvod nevinu. Komora ovšem přišla s tím, že se Nežerka odvolal proti rozhodnutí Nymburských k apelačnímu soudu, ale toto odvolání nebylo jejich vinou včas doručeno. Proto nařídila, aby sedlákovu odvolání podal jako jeho právní zástupce poděbradský hejtman.

Jak reagoval pan Henyk? Vtrhl s Jindřichem Maternou, Vratislavem Mikulášem z Bubna, Ernfrýdem z Berbistorfu a svým regentem Mikulášem Zajíčkem do komorní kanceláře a tam měl Vilémovi Slavatovi a Jaroslavu Bořitovi z Martinic v hádce říci: *Já to světle pravím a nevynímám žádného, že kdokoli toho psance zastává, jest mu rovný; a nač jste mne ráčili z strany jeho zbezpečiti [!], neráčíte tomu dosti činiti.* V prosinci 1616 pak Valdštejn hledal podporu svého úsilí i u císaře. Nicméně budiměřický sedlák byl v březnu 1617 propuštěn z nymburského vězení pod slibem, že se po vyřízení odvolání znovu dostaví do Nymburka. Do vypuknutí českého stavovského povstání ale apelační soud odvolání nevyřídil. Henyk z Valdštejna se podporou stavovského vojska postavil na protihabsburskou stranu. O čarodějnických procesech a své tiskové aféře pojednal ve své Apologii, kterou vydal roku 1619 pod pseudonymem Jan Pravda Litovanský. Po Bílé hoře byl Valdštejn odsouzen ke konfiskaci jmění a emigroval. Zemřel v Míšni (1623) a Jan Nežerka jej zřejmě o rok přežil.

Rečeno s Petrem Kreuzem, znalcem nymburských čarodějnických procesů, Nežerkův úspěch nelze spatřovat v jeho do jisté mí-

ry omezených možnostech korupce úředníků České komory i poděbradského panství, nýbrž v jeho schopnosti správně a pohotově reagovat na vzniklou situaci, tj. obrátit se v pravý okamžik tam, kde mohl očekávat pomoc či podporu. Právě tato schopnost mu zachránila život, stejně jako schopnost vzdorovat tortuře, které byl nejméně dvakrát (v letech 1606 a 1607) podroben.

CHODILI
K ŠIBENICÍM

V únoru a březnu 1610 stíhali pardubičtí konšelé několik čeledínů, kteří čarovali svěřeným koním. Nejprve vyznal Jan Pražský, že s ním sloužil u Vávry Šímy v Roudnici pacholek Jíra Koňas, který o sobě říkal, že je rodem z Písku, vsi na chlumeckém panství. Ten mu poradil, aby uřízl kus mršiny a otřel jím žlab, že klisny přestanou žrát. Jan tak učinil, natřel žlab u Vávry Šitiny a klisny skutečně přestaly žrát. Ale sedlák tohle kouzlo znal, a proto pacholka vyplatil a vyhnal. Po jeho odchodu Jan Pražský sedlákovu řekl, že to udělal onen pacholek, přestože kouzlo provedl on sám. Po Vánocích i jeho sedlák vyplatil a ukázal mu dveře. Jan Pražský věděl, že očarovaný žlab se dá napravit tak, že se do něj dá trochu ovesné slámy, zakryje se prknem a sláma se zapálí. Dále je třeba natrhat bylinu zvanou rozchodník, uvařit ve vodě a tou vypálený žlab vymýt. Pak zase koně začnou žrát. I tomu jej prý naučil pacholek Jíra.

Od jiného čeledína se Jan Pražský dozvěděl, jak se dobře starat o koně. Je nutné nabrat vodu z Labe po proudu, když je měsíc v novu, a s ní klisny omývat, vodu pak vylít na cestu nebo rozcestí, kudy chodí jiné klisny. Ty, které tudy přejdou, budou „schnout“. V době, kdy sloužil u Šitiny, kouzlo dvakrát provedl, klisny vodou omyl a vylil ji na rozcestí. Někteří pacholci ovšem takové kouzlo znají, a když vidí vylitou vodu, oškrábou to místo lopatou, seškrabanou hlínu dají do hrnce nebo jiné nádoby a pověsí do komína. Tehdy zase naopak omývané klisny schnou, a to tak dlouho, až pojdou.

To ovšem nebylo všechno. Jan Pražský řezal koním ocasy i roussy, podkuřoval je. Zachoval i dvě hostie, které zavrtil do žlabu

v domnění, že *klisny jísti a dobrý budou*. Přiznal se rovněž, že s dalšími čeledíny chodíval k hradecké a chrudimské šibenici obírat oběšence. Tam získal jedno varle, které chtěl usušit a prášek dát do kousku chleba pro klisny, že pak lépe zabřežnou. Opačné kouzlo prý dělávají jiní pacholci, kteří usuší vlčí chřtán a podávají klisnám proto, aby nebyly shřebné. Konšelé poslali Jana Pražského jako čarodějníka na hranici.

Martin Straka ze Sedlice se přiznal až při útrpném výslechu: *U tý šibenice hradecký, kde jsme byli k tomu tento Jan Halášek a nebožtík [Jan Pražský] mne nutili a vypobízeli, pomáhali jsme sobě všickni a uřezal z něho tento Jan Halášek košili na hřbetě a přirození a rozdělili jsme se o to. U chrudimský šibenice my tři a Jíra Šedívej, pohůnek, kterej nyní u Jecherky v Sedlici jest, byli jsme, uřezali jsme přirození všeckno a košili. Na hradecký šibenici já jsem sám řezal a Jan Halášek má ruku od něho pravou. Vašek Stračovskej, kterej jest za pacholka u pana Lipčanského, ten jest největší mistr těch kouzlův a má jednu ruku, kterou sám uřezal, jsouce sám s námi jmenovanými u též šibenice hradecký. Ten pohůnek, kterej u Jecherky jest, ten mi to všeckno, když jsem se užral, z kapsy pobral.*

Jan Halaška (Halášek) z Týnce nad Labem nejprve vypověděl, že koupil od kostelníka libčanského záduší lojovou svíčku, kterou podkuřoval klisny. Pro tento delikt seděl tři dny v živanickém vězení, z něhož se mu podařilo utéci. Dále se přiznal: *Jest tak, že jsem chodil s Martinem Strakou a Vaškem Holejm k hradecký a k chrudimský šibenici a od viselců jsme košile a přirození řezali a Vašek tento Holej uřezal jednu ruku a já druhou. Mně ji potom vzali i s tím přirozením. Jest tak věrná pravda, že jest nás tento Vašek Holej učil a sám to všeckno řezal, na tom chci umříti.*

Václav Holý rovněž zpočátku zapíral. V mučírně posléze prohlásil, že se aktivně účastnil výprav k šibenicím a dostal kus oběšencovy košile: *Kázali mi, abych ní žlab vytíral a klisny votíral. Právili, že klisny budou dobrý. A Straka pravil, že na mne, dokud živ, nepoví, byl' na poslední posteli byl. Oni mi pomáhali na šibenici. Martin Straka řezal ruku a já pomáhal držeti toho viselce a dal tu ruku Pražanovi. Martin Straka a Pražan dali mi vosk, abych ním bič mazal, že pod ním klisny půjdou. A já ním mazal. Dali mi ještě kus šatu a kus sukna, které při mně nalezeno jest. Právili, že jest od šibenice, abych tím klisny votíral, že tlustý budou. Když jsme byli na šibenici té, Martin Straka uřezal ruku s kosířem od řezačky. Když mi dali kus košile, pravili, aby ní klisny podkuřil, že se potit nebudou. A já tak udělal. Dodejme, že tyto tři delikventy odsoudil pardubický soud k trestu smrti stětím.*

POPRAVA DVOU KATŮ A JEDNÉ DĚVEČKY

V létě roku 1610 se dostal do rukou soudců v Kopidlně čarodějník Vít Kučera, který pocházel z Nechanic. V mučírně brzy prozradil, že jeho učitelem byl novobydžovský kat Václav Kratochvíl. Následoval přirozeně i jeho výslech a popravní mistr nezapíral: *Vítovi Kučerovi, jako zde konec vzal, sem radil, aby šel k šibenici chlumecký a tomu odpravenému ruku uřezal a tři zuby vyrazil, tou rukou na nově měsíce aby klisny votíral a zuby do žlabu aby zavrtal, že budou klisny žírný, tlustý a čerstvý. Těž sem mu radil, aby nekřtině vykopal, ucho pravý, pravou ruku a nohu aby od něho vzal, to aby při sobě měl, že bude mít klisny čerstvý, bystrý a tlustý. To že jest učinil, pravil mi ten Vít, u Popovic u božích muk nových, že jest je vykopal.*

Svá učednická léta prožil u Jakuba Žišky, kata v Kutné Hoře, jenž později přesídlil do Mladé Boleslavi. U něho se sblížil s Václavem Nedorostem, společně obírali oběšence a trávili dobytek. Kratochvíl pak zakotvil v Novém Bydžově a Nedorost v Hradci Králové, kde měl děvečku Dorotu, jež přišla z Kopidlna. Ta po čase sloužila i u Kratochvíla. V jeho trestním rejstříku byly kromě čarodějnictví i krádeže a vražda, a tak není divu, že skončil 30. července 1610 na popravišti.

Dorota vyznala: *Když jsem sloužila před morem u Václava Nedorosta v Hradci, viděla jsem, že dělával prach pro dobytek, aby mřel, z srdce a ledvinek z mrch. Ledvinky a srdce usušil, v peci dal to na holou půdu, že se to upeklo, že bylo černý jako pařez, potom rozetřel v pánvi, že z týchž ledvinek a srdce byl prach. A jak mnoho toho prachu bylo, tolik dal mezi něj utrejchu, též přidal mezi to soli, aby bylo dobře slaný. Dále Dorota vypověděla, že sypala jedovatý prach po pastvinách a kat měl dobré zisky z kůží padlého dobytka. Nicméně po čase utekl a ona odešla do Nového Bydžova. Na popravišti prohlásila: *Vždycky sem se těšila, že ten lotr Václav Nedorost bude k vejvodu dostaven, aby jemu to vůči, že jest on mne tomu všemu učil, mluvila. Poněvadž není tu, co sem mluvila koliv a vyznala na něj, to jest všeckno věrná pravda. A když on v ta místa přijde, mnohem víceji poví nežli já, leč by na Pána Boha a na svou duši nepamatoval. A na tom na všem chci umříti.**

Došlo i na slánského popravčího Václava Nedorosta. Průtahy městské rady ve Slaném způsobily, že její rychtář přivezl kata do Kopidlna opožděně, po exekuci Kratochvíla a jeho děvečky. Tam se ovšem oba pánové dlouho nezdrželi a pospíchali zpátky. Kopidlenští je dostihli až v Sobotce, kde Nedorosta jako zjevného

psance a škůdce zemského obstavili. Kopidlenská vrchnost vzápětí poslala pro vězně poměrně velký ozbrojený doprovod, avšak sobotečtí konšelé si nenechali ujít příležitost soudit čarodějníka.

Útrpný výslech kata se uskutečnil 11. srpna. Nedorost doznal, že pochází z Tábora, u svého otce se vyučil soukeníkem: ...*že sem se pak nad svými rodiči a poctivostí svou zapomenul, přivedla mne k tomu Mariana, bířička, kterouž nyní za manželku má Jan Smetáček, jinak Pštros, pohodlněj v městě Kolíně. Kterážto mi něco udělala, že jsem jí nemohl prázen býti a obcovať jsem s ní jako s svou vlastní manželkou, i jedno dělátko jsme spolu měli. Však jsem s ní nikdy oddáváný nebyl, nežli před lidmi jsem říkával, že jsem s ní oddáváný, ale nebyla pravda.*

Současně se rozpovídal o trávení dobytka prachem: *A já jsem se mu naučil dělati od ženy nebožtíka Nedvěda, kata, a vzal sem sobě tu ženu po něm za manželku. A byl jsem tehdáž v Litoměřicích a sypal sem u Litoměřic vokolo těch vesnic jdoucích k Slanýmu takový prachy. A potom sem se dostal z Litoměřic do Slaného a tam sem ten prach taky sypal u nového rybníka. A jak u Litoměřic, tak i u Slaného po tom prachu mřel dobytek. Vzpomněl i na dobu strávenou v Kutné Hoře u kata Jakuba Žišky, i na trávení dobytka v okolí Hradce Králové ve spolupráci s děvečkou Dorotou a svými pacholky. Když k němu přicházeli lidé s žádostmi o pomoc při hledání ztracených věcí, radil jim za úplatu: ...*strkal jsem do dveří kus šatu aneb díl té ztracené věci, však říd-ko kdy komu platno bylo.* Dne 21. srpna 1610 napsali Sobotečtí městské radě ve Slaném, že *učerejšího dne dotčený zlé paměti Václav Nedorost pro své zlé činy při právě našem dle ortele právního konec svůj vzal.**

SBÍRALA BROUKY PROTI OSTUDĚ

V září 1611 vyslychal dobrušský soud krčmářku Kateřinu, manželku Víta Krčmy ze vsi Přepych, a to pro krádež, cizoložství a čarodějnictví. Žena před útrpným výslechem vyznala, že *jedinou ovci v Přepýších nechťíc zabila a jakémus žebráku zdělali dala. A ty brouky s těmi kulkami, že ji nějaká kramářka navedla, aby máje měsíce na ně šla, že jsou dobrý pro vostudu; do brabenečných kopcův že jest chodila a z těch tří kopcův jich nabrala.*

Jsouce pak trápena, přiznala se, že s pacholkem pana Slánského zle živa byla a s Pavlíčkem taky. Ten že jest ji k tomu měl, aby s ním obcovala, že není žádný hřích. A vona že ho prosívala, aby ji k tomu neměl. Dá-lejší že není ničím víc vinna, než tou jednou ovcej; a že neví, kdo jest to byl, který ji zdělal. A těch broukův k ničemu jinému na škodu lidem ne-užívala, než proto, že ta kramářka jí pravila, aby je při sobě měla, že jest vostuzena, i ten dům a že velcí kramáři při krámích v krabičkách je mí-vají. Též koření jakési že vařila, mateřidoušku, a hrníčky, do nichž piva lidem nalívá, že vyplakovala. Nůž ten, že tak obyčej měla nosívati.

Po trápení, když k ní některé osoby z prostředku práva vyslány byly, k ničemu víc, aby jí hned na smrt šlo, že se neví co přiznati, nýbrž že mi-lostí žádá, aby při zdraví a životu zůstati a pokání činiti mohla, že Jeho Milost pána pro Boha prosí.

Při dalším útrpném výslechu znovu konstatovala, že tu kramář-ku nezná, ví jen, že bývala podruží v Čánce v krčmě, poté u Křížů v Přepýších, že snad má peřiny na Opočně u Židovky a něco také u Mikšíčka v Přepýších. K tomu ještě dodala, že pás aneb thanice, v kterým chodila, že jí jej ta kramářka strojila a jakýsi nití a pepře tři zrna

zašila a že to žádnému nic neškodí, než pro vostudu já... Uznala, že cizoložila s dvěma muži, ale že ji nejprve opili.

V ortelu Kateřiny Krčmové čteme, že krádeže jedny ovce se dopustila a ji zabijíc užila, nicméně věci Pánem Bohem zapověděných vztahujícími se k čarům, aby lidem vostuzena nebyla, požívala, nadto pak vešjeji majíc manžela svého vlastního, s jinými, jakž u vyznání stojí, zle živa byla, ačkoliv smrti ukrutnější z světa svedena býti měla, však podle Práva městského M 29 mečem od mistra popravniho na příklad jiným ztrestána býti má. Vedle výslechu a rozsudku je ve smolné knize zapsána rovněž poslední vůle této ženy. Svou pozůstalost odkázala dobrušskému záduší, poněvadž všickni přátelé její nad ní se zapomněli a nic říkati nechtějí...

DÍTĚ NEKŘTĚNÉ VYKOPAL

V červenci 1614 měli chlumečtí konšelé před sebou opět jednoho z čarodějníků. Marek Červenka dobrovolně vyznal: *Páni! Nebyl sem s nimi a o tom nekřtěňátku nevím nic, leč bych na sebe lhal. Vtom napomenut, aby na žádného nelhal, ani sám na sebe, nežli aby věrnou pravdu oznámil. Vtom oznámil: Páni milí! Ten zrádce Jan Houha, pacholek, který toho času u Jiříka Kusýho sloužil, že to dítě nekřtěné měl a že jej dal Vítovi Vykoukalovi a já sem s nimi nebyl. Ten Machač přišel ke mně, abych s ním šel a já sem jíti nechtěl.*

Sveden do sklípku, jsouc trápen, toto vyznal: *Od Jana Krejčího, když byl kostelníkem, poddaného pana Jiříka Slibovského, dostal sem kus svíčky voskový z kostela. Tím sem kouřil klisny a voral sem mu za ni půl dne jednu záprěž. Na proudy sem na vodu chodil a vařil sem v ní tarant a kropil sem klisny, k tomu sou mi radili. Páni milí! Pro Boha, ať jest mi polehčeno, povím, že sem nebyl dobře na světě živ. Červenka dále doznal, že dost často kradl, nejraději ale přece jen čaroval. Když jednou popíjel s Vítkem Vykoukalem u kněze Václava v Lovčicích, Vykoukal tam v nestřeženém okamžiku nabral hostie, které pak zavrtali v několika maštálích. Je přirozené, že potřeboval i oděv viselce: ... sme spolu s Urbanem pacholkem, kterej slouží u Vlka ve vsi Lovčicích, k šibenici chlumecký šli a Urban pacholek vysoukal se po sloupě na šibenici a z toho viselce košili trhal a mně ji dolů házel. A já sem ji bral a tou košili klisny sem votíral.*

Ve vězení si Červenka vzpomněl i na to novorozeně: *Jest tak, páni, že ten Jan Houha to dítě nekřtěné vykopal, ale věřte mi, neupekl ho. Mívali sme je v rukávě a v novou neděli do kostela sme s ním chodili. A když kněz velebnou svátost poz[d]vihoval a my sme tolikěž tím způsobem to dítě, majíc je v rukávě, vzhůru sme je poz[d]vihovali. A půjčovali sme sobě toho dítěte pořádkem každou novou neděli a já sem je taky míval v rukávě. A v novou neděli v kostele týmž způsobem, když kněz poz[d]vihoval velebnou svátost, já sem to dítě vzhůru v rukávě pozdvihoval. A když sem domů přišel, kobyly sem ním votíral. Současně doplnil údaje o oběsenci. Když přišli k chlumecké šibenici, Urban na ni vylezl, upiloval pilníkem řetěz, a jakmile viselec spadl na zem, roztrhali jeho košili a Urban mu prý utal i ruce, které si rozdělili.*

Následovala konfrontace v mučírně, kde sledovali katovu práci pacholek Urban a Vít Vykoukal. Tehdy Červenka vykřikl: *Páni bratři! Napomínám vás, dejte se na milost, znám se k těm všem artikulům. Ty si mi, Urbane, tři kusy košile z šibenice shodil a sám je taky bral. Rukou Urban neutínal, to sem z bolesti na Urbana mluvil. S Vítkem Vykoukalem sme na tarant chodili a jej vařili a tou vodou klisny meřvali a Vítek Vykoukal voplatky vzal a do žlabu sme je zavrtali a to dítě též Vít Vykoukal v novou neděli míval. Na tom všem chci umříti a svou duši zpečetiti, že jest to věrná pravda.*

Chlumečtí konšelé odsoudili Marka Červenku jako čarodějníka k trestu smrti upálením. Na popravišti měli odsouzenecovi společníci poslední příležitost přimět jej k odvolání: *Vít Vykoukal k němu promluvil: Milý Marku! Neber mne na svou duši. Pravil k němu: Ty si, Víte, nic se mnou zlého nikdy nečinil, nežli co se toho dítěte dotejče. Tu já nevím, míval-li si je taky, nežli slyšel sem to mluvíti od toho Jana Houhy, že ti je dal, ale já sem neviděl. A leže na zemi, jsouce od popravece vázán, řekl: Víte Vykoukale, kdyby tebe nebylo, já bych v tato místa nepřišel. Nežli ty, Urbane, tys na šibenici vlezl a tu košili z toho viselce jsi mně dolů házel. To jest věrná pravda.*

Item leže na hranici, zkríkl: *Páni milí! Zapomněl sem. Ten Machač pravil mi, že zabil kupce nějakého nad Bání před rokem.*

Vtom bylo poručeno, aby od mistra popravniho z hranice složen a do města zase veden byl. Zkríkl: *Och, páni milí! Neračte se rozjžděti, já sem na něj to z hněvu selhal a mluvil, není tím vinen. Mistře, konej svou povinnost, co máš konati. Vtom hranice zapálena.*

CHLUPATÉ VŠI

V roce 1615 obvinil Tomáš Trenčický před telčskými konšely Annu Hladkou z Krahulčího, že o velikonočních svátcích čarovala a poslala na jeho manželku ze msty spoustu vši. Selka Hladká si ovšem byla jista tím, že jí žalobce takové obvinění neprokáže. Někteří svědci z Mysliboře potvrdili její bezúhonnost, neuměli na ni povědět nic špatného. Dobrou pověst a oblibu této ženy spatřovali především v tom, že se často účastnila křtů jako kmotra.

Trenčický si sehnal také několik svědků. Tak třeba Václav Vacek, který pocházel rovněž z Mysliboře, vypověděl, že zbil synka Anny Hladké, protože pásl v jeho žitě. Když poté oral na poli, šla kolem Anna do Telče a domlouvala mu, proč tak „zepral“ jejího syna. Běžel na ni se sekerou a chtěl ji také bít, ale neudělal jí nic. V té době dostal vši, až byl plný hmyzu. Pak oral mrákotínské hrnčírce na Podolí pod šibenicí a už nemohl vydržet, takže se vyslékl donaha. A měl skutečně všude plno vši. Viděla ho ale Voršila, její dcera, nyní vdaná v Dačicích. Nakonec ho nenapadlo nic jiného než vzít trochu jablek a jít se Anně omluvit, že jejího synka ztloukl. Anna si jablka vzala a odpustila mu. Hned potom se vši ztratily a už je nikdy neměl.

Na Trenčického straně stála i Kateřina Šafránková, která rovněž zápasila s velkým množstvím vši ve své posteli. Tato žena dala na noc dvě tenká prostěradla, jedno dospod, druhé navrch, a ráno byla obě plná jakýchsi chlupatých vši, jako by na ně někdo rozsypal mrkvová semínka. Nevěděla si rady, a tak došla pro manželku nebožtíka Petra Pípy. Ta vstoupila do chalupy Šafránkové, podivila se, nabrala si vši do hrsti a nesla je domů. Dále Šafránková vypráví, že šla později k Pípové, kde o těch vších hovořily. Ona i její nebožtík muž řekli, že to jistě udělala Anna Hladká. Zeptali se Šafránkové, jestli jí něco neudělala. Ta pravila, že ne, jakživa s ní nic neměla, jen onehdy, když k ní poslala Anna děvčátko, aby jí půjčila plachtu. Sdělii dívence se smíchem, že nepůjčí, protože žádnou nemá. A hned třetího dne se objevily ty vši. Potom uviděla Annu u rybníka, jak pere prádlo. Pozdravila a ona řekla: *Však sem já se tebe hrubě lekla. A já zase řekla, co by se mne lekala. A ty perěš? A ona zase: Anos, ty mnoho šatů prala. I řekla sem: Bodej ho ten a ten zvon vzal, kdo jen nám to udělal, že na nás tak mnoho vši poslal. A vona řekla: Ale, milá jediná, jakživa sem takového lání neslyšela, jako neníčko. A já řekla, že půjdu k tomu kováři do Radlic, že von umí lidem pomáhati a poraditi,*

kdo je nám to udělal. Vtom sem vod ní šla. A potom asi třetí den hned sme těch vši neměli. A já nic neříkala a vona Anna taky, až teprva více nežli v roce na mne rychtáři v Krahulčí žalovala. A rychtář mi řekl, poněvadž nemám na ni svědků, že ji musím vodprošovat. A když již nebožtíci umřeli, neměla sem jiných svědků, tak nás vo to porovnali. Stejně skončil i proces, který inicioval Tomáš Trenčický.

PRYČ VŠI
KE MŠI

Jan Celler z Rozenthalu, hejtman brandýského panství, se 29. července 1616 od chrastského rychtáře Jiříka dozvěděl, že tamější soused Ondřej Strejček má ve svém žlabu údajně dvě hostie. Okamžitě bylo zahájeno rozsáhlé vyšetřování. Poněvadž chtěl hejtman zjistit podstatu věci, nařídil všem (kromě Strejčka), aby odešli z pokoje, a vlídnými slovy mu domlouval, pokud se to skutečně stalo, ať se raději dobrovolně přizná. Připomněl mu i fakt, že vlebná svátost nesmí na takovém místě zůstat, a nabídl, že se osobně postará, aby byla vrácena do kostela, čímž potichu nepříjemnou událost zprovodí ze světa. Současně podotkl, že Strejček spáchal hrozný hřích, za který mu hrozí pekelná trápení, brzká smrt, a zejména zdůraznil, že taková věc se neutají. Mluvil do něj nejméně čtvrt hodiny. Nicméně Strejček trval na tom, že o ničem nic neví a nemá se tím pádem k čemu přiznávat. Byl ale celý bleďý jako mrtvola, potil se a trásl.

Když hejtman spatřil reakci jeho těla, znovu Strejčka přemlouval, aby se přiznal. Posléze změnil styl a maličko přitvrdil. Upozornil ho, že existuje dost svědků, a pokud se nedozná, bude nucen přikovat jej na vůz a odvézt do Prahy.

Strejček se po těch slovech začal trást ještě víc, vztáhl k hejtmánovi ruce, padl na záda a zůstal ležet jako mrtvý. Hejtman rychle otevřel dveře, před nimiž stáli sousedé a rychtář, a zavolal je dovnitř, aby viděli, co se stalo. Někteří přiskočili, tělo zdvihli, aby je odnesli, ale to už se Strejček probral. Hejtman jej opět napomínal a probouha prosil, teď už před svědky. Po každém napomenutí Strejček znovu upadl, jako by jej nohy neudržely, a potil se tak velkými krůpějemi, že padaly z jeho čela až na podlahu. Byl víc mrtvý než živý.

Francesco Parmigianino: Jízda na sabat

Když hejtman pochopil, že se od Strejčka nic nedozví, dal jej uvěznit a předvolal před sebe jeho těhotnou manželku. Ta však jen vypověděla, že její muž o nic víc manželce své macechy neprosil než o to, až půjde do kostela na svatou mši a poklekne, aby sebral trochu prachu, který najde pod koleny, a přinesl jej domů, že je dobrý proti ovčím vším. Prý je třeba posypávat ovce tím prachem a zároveň říkat zaklínadlo: *Pryč vši ke mši a lidé vode mši.*

Po výsleších svědků a mezi nimi zejména Jiříka Černého, bývalého Strejčkova čeledína, neměl hejtman v ruce žádný corpus delicti. Z toho důvodu apelační soud 19. srpna konstatoval, že Ondřej Strejček vzbuzuje velké podezření, že tak nešlechtně a nepatřičně použil svátost oltářní, avšak vzhledem k tomu, že hejtman nemá žádný důkaz, nelze jej potrestat na hrdle. Nicméně aby se celá záležitost neutulala a pro výstrahu má jej brandýský hejtman zavést do mučírny a představit mu mistra popravčího, jako kdyby ho chtěl nechat mučit. Pak má provést nový výslech a podat zprávu, jak se Strejček v tu chvíli choval. Podobně se měl s mučírnou seznámit také Jiřík Černý.

AŽ TĚ POSEDNE DÁBEL

V dubnu 1617 byla v Broumově uvězněna Eva Pecáková, dcera Erasma Eybnera z Heřmánkovic. Pět svědků vyslovilo podezření, že svým čarováním způsobila újmu na zdraví několika lidem (ústřel), jiné dokonce připravila o život. Pecáková se dobrovolně přiznala, že vskutku sbírala byliny (hledík, dobromysl, řepík, heřmánek apod.); donutila ji k tomu nouze. Jejich užívání ji naučily broumovské stařeny, které už nežijí.

Při prvním útrpném výslechu vypověděla, komu pomohla k uzdravení a komu naopak ublížila. Tvrdila, že umí očarovat krávy tak, aby dojily krev a v mléce byla nečistota. Do domů házela byliny za vzývání ďábla a přála si, aby se těm lidem nedařilo. Pokud chtěla nějakého člověka zničit, *používala k tomu obyčejně chlupů z podpaždí, položila je křížem na dlaň a pak zakopala k pupavě a říkala doslova: Až tě posedne ďábel, abys už nikdy nebyl ničeho schopen.*

Při dalším výslechu popustila uzdu své fantazii. Doznala totiž, že vyjížděla s jinými ženami na březových košťatech za ďáblem; hovořily s ním na rozcestí. U Otovic se setkávala ve vzduchu s dalšími čarodějnicemi. Před výjezdem musela ovšem namazat koště i sebe na košili i na těle. Mast si vyráběla sama z hledíku, dobromyslu, másla stlučeného na Velký pátek a vyškvařeného vepřového sádla. Dovedla se proměnit i v kočku, protáhla se sklepním okénkem do cizích domů, kde brala máslo, sýr a mléko. Rovněž její přítel Folandt, kterému se říkalo Ďábelský Georg, se uměl přetvélit v kočku. Její dobře promaštěná sukně měla prý takovou moc, že Pecáková mohla pomáhat lidem.

S ďábly tančívála na poli, hrál jim jejich houslista. Měli hrozné drápy a chodíváli zásadně v černém. Přinášeli pivo a připíjeli si i s čarodějnicemi z dřevěných korbélů. S jedním ďáblem *celou dobu smínila. Měl však úplně studený quoniam, tělesní muži to umí lépe. Věděla vždycky, když měl přijít. Ne vždy to s ním dělala ráda.* Poprvé se oddala ďáblu u Teplic, pak s ním každoročně uzavírala smlouvu.

Čarodějnice se vzájemně poznávaly podle černých šatů s okolkem, který byl stále namazán mastí, až to omamovalo. Byly vázány mlčenlivostí; kdyby ji některá z nich porušila, ďábel by ji roztrhal. Folandt přicházel k Evě v noci a varoval ji, aby nic neprozradila, jinak k ní ďábel vnikne oknem. Ostatně ani v mučírně nemůže o rozhovorech s ním nic říci, protože je i tady přítomen. Dále Pecáková vyznala, že měla tři děti s pěti muži. Otcem třetího byl Matés Franc ze Šonova, avšak on i dítě již zemřeli. Závěrem výslechu se pochlubila, že byla nejvyšší ze skupiny šesti čarodějnic. Současně potvrdila svou výpověď, neboť chce *pevně setrvat na všem tom a na každé té věci, co přiznala při mučení i dobrovolně a na tom žít i zemřít a být tak dítětem věčné blaženosti.* Na popraviště se dostala až po své smrti. Zemřela den po výslechu ve vězení a kat její mrtvolu spálil.

